

УДК 330.1(477)

МАКРОЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ В СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

*А. О. Ходжсян, д. е. н., доцент., Черкаський державний технологічний університет
Alina_Khodzhaian@ukr.net*

Розроблено методичні підходи щодо визначення рівня стійкості національної економіки на основі порівняння фактичних і оптимальних з точки зору вразливості до зовнішніх шоків параметрів функціонування її сфер та порівняння динаміки макроекономічних показників з країнами світового господарства, зокрема ЄС-15, новими членами ЄС, СНД. Здійснено кількісну оцінку динаміки стійкості національної економіки під впливом негативних зовнішніх чинників. На основі статистичного аналізу показників-індикаторів функціонування макроекономічної, виробничої, інвестиційної, науково-технологічної, зовнішньоекономічної, енергетичної та фінансової сфер визначено ризики розвитку економіки України. Обґрунтовано основні напрями державної політики підвищення рівня стійкості національної економіки.

Ключові слова: стійкість економіки, стійка конкурентоспроможність, стійкий конкурентоспроможний розвиток, абсолютний рівень стійкості економіки, відносний рівень стійкості економіки.

Постановка проблеми. Важливою характеристикою функціонування будь-якої системи, в тому числі й економічної, є її стійкість, що виявляється у спроможності системи зберігати свої структуру й характер функціонування під впливом різних зовнішніх навантажень. Це здатність економіки забезпечувати поступальний розвиток, зростання виробництва і зайнятості та підвищення реальних доходів населення під впливом несприятливих обставин внутрішнього та зовнішнього середовища.

В умовах, коли глобалізація проникла в усі сфери життєдіяльності суспільства, і в світі практично не залишилося ізольованих національних господарств, стійкість систем помітно знизилась. У сучасному світогосподарському устрої чітко окреслені дві тенденції, які зумовлюють підвищений ризик дестабілізації національних економік. Перша – до подальшої відкритості економіки, яка виявляється у прискоренні інтеграції національних економік через механізми міжнародного руху фінансових активів, товарів, послуг, факторів виробництва, інформації, технологій. Друга – до посилення негативних зовнішніх імпульсів та більш швидкої їх передачі порівняно з позитивними наслідками інтеграції. Визначені тенденції світогосподарського устрою зумовлюють підви-

щений ризик дестабілізації національних економік. Відкритість економіки, яка не узгоджена з рівнем макроекономічної стійкості, ускладнює можливість економічного зростання та прогресивного розвитку суспільства.

Диференційований вплив чинників глобальної нестабільності на функціонування і розвиток національних економік пояснюється їх здатністю протистояти зовнішнім загрозам і отримувати додаткові ресурси і позитиви від інтеграції у зовнішньоекономічний простір. На фоні поглиблення кризових явищ глобальної світогосподарської системи нестійкі економіки з високим рівнем залежності від зовнішньої кон'юнктури демонструють уповільнення темпів економічного зростання, поглиблення диспропорцій розвитку економіки, зниження життєвого рівня населення.

Суттєвим випробуванням для всіх економік світу стала сучасна фінансова криза, яка, розпочавшись з краху ринку іпотечного кредитування в США в серпні 2007 року, набула значного поширення в країнах з розвинутою економікою, а починаючи з вересня 2008 року охопила практично всі інтегровані у світову фінансову систему країни, що розвиваються. Що стосується впливу світової фінансової кризи на окремі регіони

і країни світу, то цей вплив прямим чином залежить від рівня стійкості економіки. В умовах перманентності «збоїв» світогосподарської системи проблеми довгострокового економічного зростання і розвитку відкритих економік залежать від ефективності державної політики забезпечення макроекономічної стійкості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед сучасних вітчизняних та зарубіжних досліджень проблематикою стійкості економічної системи та окремими напрямками її досягнення займається багато вчених. В роботах науковців, які досліджують умови забезпечення довгострокового розвитку економіки, визначено зміст поняття «економічна стійкість» та індикатори її оцінювання (А. Бачурін) [1, с. 34–42], (Є. Борщук) [3, с. 62], охарактеризовано специфіку стійкості окремих підсистем економіки (В. Іноземцев) [4, с. 585 – 618], розроблено моделі і механізми, що забезпечують стабілізацію і розвиток ринкових трансформаційних процесів (Д. Бабич) [2, с. 26–31], сформульовано необхідні умови стійкості суспільства в цілому і його окремих елементів (М. Павловський) [5, с. 293–301], визначено напрями і інструменти забезпечення стійкого розвитку (Є. Борщук) [3, с. 62–71].

Разом з тим недостатньо розробленими залишаються методичні підходи щодо визначення рівня макроекономічної стійкості та оцінки її динаміки, що є важливою складовою розробки механізму забезпечення стійкого розвитку національної економіки.

Відсутність адекватної оцінки рівня стійкості економіки унеможливує запровадження науково обґрунтованої економічної політики, орієнтованої на забезпечення довгострокового розвитку відкритої економіки та підвищення її конкурентоспроможності в умовах негативних впливів внутрішніх трансформаційних зрушень та зовнішніх чинників глобальної нестабільності.

Формулювання цілей статті. Метою даної роботи є обґрунтування концептуальних засад та розробка методичних підходів щодо визначення рівня стійкості національної економіки й оцінки її динаміки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Перманентність зовнішньоекономічних потрясінь та прискорена інтеграція

України в світогосподарський простір актуалізують два стратегічні орієнтири розвитку економіки: стійкий і конкурентоспроможний. В умовах сировинної зорієнтованості національного виробництва і використання здебільшого цінних конкурентних переваг та високої залежності зростання економіки України від світогосподарської кон'юнктури зазначені напрями розвитку є такими, що виключають один одного. Підвищення конкурентоспроможності економіки здійснюється за рахунок зниження потенціалу її розвитку внаслідок: високого рівня ресурсомісткості виробництва; подальшої консервації неефективної структури зовнішньої торгівлі, в якій переважають імпорту продуктів харчування та промислових товарів широкого вжитку і експорт сировини, напівфабрикатів і готової продукції з низьким вмістом доданої вартості, продукції еколого-деструктивних виробництв; забезпечення цінних конкурентних переваг через заниження ціни сировини та робочої сили. Такий спосіб підвищення конкурентоспроможності широко застосовується країнами, що розвиваються, для завоювання товарної ніші на світовому ринку. Він не має нічого спільного з стійким конкурентоспроможним розвитком, який характеризує можливості економіки щодо утримання конкурентних переваг впродовж тривалого періоду часу, формування і примноження потенціалу розвитку і забезпечення оптимальних макроекономічних пропорцій відтворення, що в сукупності дозволяє адаптуватися до змін, конкурувати на внутрішньому та зовнішньому ринках. Необхідно виходити з того, що конкурентоспроможність не є самоціллю, а засобом забезпечення стійкого економічного зростання і підвищення рівня та якості життя населення. Тому важливим є не лише поточний стан конкурентоспроможності, а й те, якими методами вона досягнута: пільгами, дотаціями, за рахунок вичерпання ресурсів власного розвитку чи на основі підвищення ефективності функціонування господарюючих суб'єктів, інвестування в людину, в науку, в інфраструктуру, формування конкурентного середовища тощо. По відношенню до економічної системи поняття «стійкість» застосовується для відображення особливостей її динаміки в

умовах негативних впливів зовнішнього середовища і характеризує її здатність до забезпечення стабільного економічного зростання та високого життєвого рівня населення, формування оптимальних макроекономічних пропорцій відтворення, економічного і раціонального використання ресурсів, відлагодженості механізмів саморегуляції і управління, а також здатності швидко усунути загрози або пристосуватися до існуючих умов.

На фоні посилення відкритості економіки, негативних зовнішніх імпульсів та пришвидшення їх передачі порівняно з позитивними наслідками інтеграції стійкість є визначальною умовою забезпечення довгострокового зростання і розвитку економіки.

В умовах, коли економічні стреси набувають перманентного характеру, важливого значення в розвитку національної економіки та забезпеченні її конкурентоспроможності відіграють характеристики її здатності виживати і розвиватись у «агресивному середовищі», пристосовуватись до зовнішніх змін, до нових «правил гри, коли вони раптом змінюються... до утримання конкурентних переваг» (М. Портер) [6, с. 66].

Стійкість економіки забезпечується існуючими механізмами державного регулювання та саморегуляції в різних її підсистемах: макроекономічній, виробничій, інвестиційній, науково-технологічній, зовнішньоекономічній, фінансовій (рис. 1).

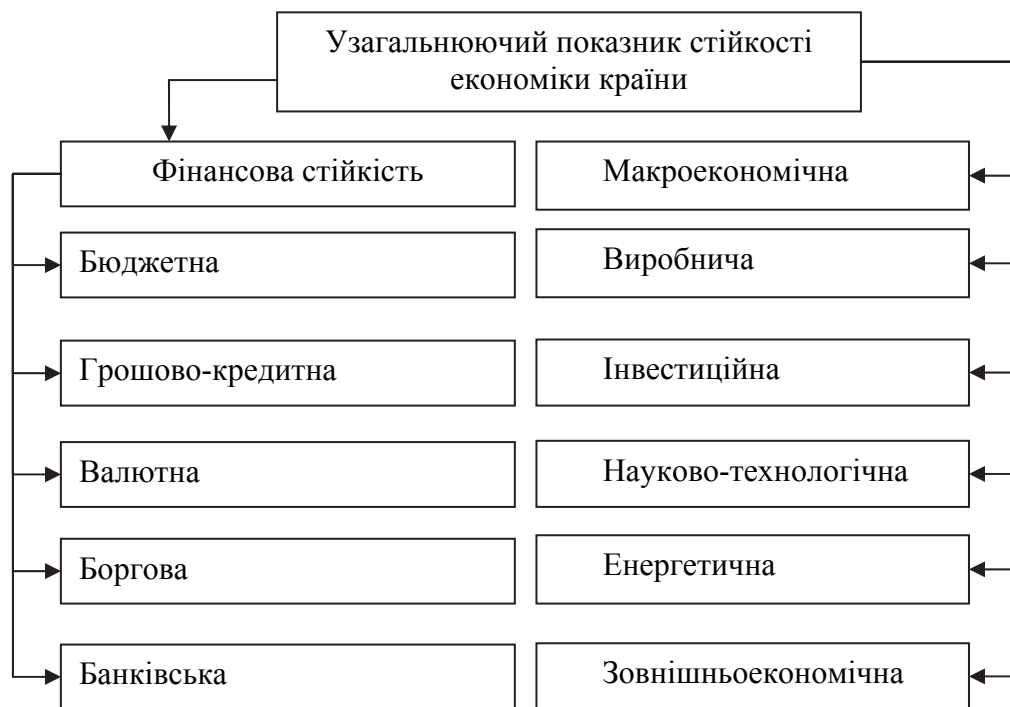

Рис. 1. Системні складові стійкості економіки

В розрізі кожної з складових стійкості характеризується оптимальними параметрами, дотримання яких забезпечує найбільш сприятливі умови для довгострокового зростання і розвитку внаслідок збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій.

Важливою складовою розробки механізму забезпечення стійкості економічної системи є розробка системи макроекономічних показників, які характеризують стан та

тенденції економічного розвитку під впливом прогресивних і негативних внутрішніх та зовнішніх чинників, і методичних підходів виокремлення меж прогресивної стійкості. Під останньою слід вважати такий стан економіки, при якому внаслідок збалансованості макроекономічних відтворювальних пропорцій, під впливом внутрішніх і зовнішніх загроз здійснюється поступальний розвиток економіки, економічне зростання та підвищення якості життя і реальних доходів

населення.

У зв'язку з цим важливим є обґрунтування значимості застосування низки макроекономічних показників, які характеризують стан та тенденції стійкості економіки. Серед них найбільш суттєвими є рівень інфляції, динаміка і обсяг зовнішнього боргу, стан рахунку поточних операцій, дефіцит бюджету, рівень нагромаджених національних заощаджень, валютна стабільність, динаміка і структура іноземного капіталу, показники стійкості і надійності банківської системи, технологічно-галузева структура національної економіки з позицій її сприяння інноваційно-інвестиційним процесам. (табл. 1).

Фінансові індикатори визначають параметри функціонування бюджетної, грошово-кредитної, валютної, боргової, банківської системи та фінансових ринків. Недотримання визначених оптимальних значень знижує стійкість національної економіки до внутрішніх і зовнішніх шоків і може перетворити потенційні ризики на реально існуючі загрози. (табл. 2).

За допомогою даних показників визначається поточний економічний стан країни, її здатність адекватно і оперативно реагувати на негативні зовнішні загрози, що стали перманентним явищем в умовах відкритості національної економіки та локальних і глобальних змін сучасних світогосподарських процесів.

Важливою складовою механізму державного регулювання економіки є розробка методичних підходів щодо визначення рівня стійкості національної економіки й оцінки її динаміки. Головна мета оцінювання і моніторингу стійкості розвитку національної економіки полягає в тому, щоб на основі аналізу ризиків функціонування окремих сфер економіки, усунення яких дозволяє попередити несприятливі та загрозливі тенденції економічного розвитку, підвищити стійкість національної економіки до внут-

рішніх і зовнішніх несприятливих чинників, гарантувати її стабільне і максимально ефективне функціонування в поточному моменті та забезпечити умови нарощення потенціалу розвитку в майбутньому.

Оцінювання абсолютного рівня стійкості економіки України пропонується здійснювати на основі порівняння фактичних значень показників-індикаторів функціонування макроекономічної, виробничої, інвестиційної, науково-технологічної, фінансової та зовнішньоекономічної сфер економіки та оптимальних з точки зору економічної безпеки значень, при яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворювальних процесів (табл. 3).

Розраховано часткові та інтегральний коефіцієнти стійкості економіки України. Узагальнюючий індекс стійкості розраховано як середнє арифметичне часткових індексів.

Розрахунки доводять, що реальні статистичні показники розвитку економіки України не лише виходять за рамки оптимальних значень відповідних розрахункових індикаторів, у межах яких створюються найбільш сприятливі умови для відтворювальних процесів, а й є гіршими за порогові та, подекуди, граничні значення індикаторів економічної безпеки. Це є свідченням низького рівня стійкості і формування відповідно несприятливих і загрозливих тенденцій функціонування економіки України.

За період з 2007 по 2012 рік виявлено тенденцію до зниження рівня стійкості економіки України внаслідок сировинної зорієнтованості внутрішнього і експортоорієнтованого виробництва; низького рівня товарної і географічної диверсифікованості експортно-імпортних потоків; високого рівня матеріаломісткості й енергоємності виробництва; низького рівня нагромадження основного капіталу; високого рівня імпортозалежності та залежності економіки України від кон'юнктури світових ринків.

Система показників вимірювання рівня стійкості національної економіки

Сфери економіки						
Макроекономічна	Виробнича	Інвестиційна	Науково-технологічна	Зовнішньоекономічна	Енергетична	
Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	Середньорічні темпи приросту продукції промисловості, %	Обсяг інвестицій, % ВВП	Видатки державного бюджету на науку, % ВВП (наукоємність)	Коефіцієнт покриття імпорту експортом (разів)	Енергоємність ВВП, кг. у л./грн	
Середньорічні темпи приросту ВВП, %	Середньорічні темпи приросту продукції сільського господарства, %	Обсяг інвестицій, % вартості основних фондів	Частка інвестицій у НДДКР, % загального обсягу інвестицій в економіку	Дефіцит (профіцит) торгового балансу, % до загального обсягу зовнішньої торгівлі	Частка імпорту палива з однієї країни (компанії) у загальному обсязі його імпорту, %	
ВВП на душу населення, % від середнього значення у країнах ЄС-15 (до середньосвітового значення)	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	Інвестиції в основний капітал, % ВВП	Кількість працівників, які виконують наукові та науково-технічні роботи (на 1000 осіб)	Відношення обсягу експорту (імпорту) до ВВП, %	Частка власних джерел у балансі паливно-енергетичних ресурсів держави, %	
Маржа процентної ставки, %	Матеріаломісткість промислового виробництва, грн/грн.	Середньорічні темпи приросту інвестицій в основний капітал, %	Кількість патентів у розрахунку на 1 млн. осіб	Частка сировинного та низького ступеня переробки експорту у загальному обсязі експорту, %	Ступінь забезпеченості паливно-енергетичними ресурсами, %	
Продуктивність праці, % від середнього значення у країнах ЄС-15	Фондомісткість промислового виробництва, грн/грн.	Іноземні інвестиції, % від загального обсягу інвестицій	Питома вага підприємств, що впроваджували інновації, в загальній кількості промислових підприємств, %	Частка високотехнологічного експорту у загальному обсязі експорту товарів, %	Рівень монополізації у нафтопереробці, %	
Рівень тінізації економіки, % до ВВП	Частка обробної промисловості у промисловому виробництві, %	Обсяг іноземних інвестицій в розрахунку на душу населення, дол. США	Частка інноваційної продукції в загальному обсязі промислової продукції, %	Частка імпорту у внутрішньому споживанні держави, %	Частка домінуючого паливного ресурсу у споживанні паливно-енергетичних ресурсів, %	
Проміжне споживання, % до ВДВ	Рентабельність операційної діяльності, %	Ступінь зносу основних засобів промисловості, %	Відношення освоєного виробництва нових видів продукції до зареєстрованих, %	Питома вага провідної країни - партнера у загальному обсязі зовнішньої торгівлі, %	Знос основних виробничих фондів підприємств паливно-енергетичного комплексу, %	

Джерело: складено за: [7]

Система показників вимірювання рівня стійкості фінансової сфери національної економіки

Фінансові індикатори				
Бюджетна сфера	Грошово-кредитна сфера	Валютна сфера	Боргова сфера	Банківська сфера
Відношення дефіциту бюджету до ВВП, %	Рівень інфляції, % до грудня попереднього року	Рівень доларизації економіки, %	Валовий зовнішній борг, % до ВВП	Вартість банківських кредитів, % річних
Рівень перерозподілу ВВП через зведений бюджет, %	Індекс споживчих цін, % до попереднього року	Рівень девальвації (ревалювації) офіційного курсу гривні до долара США, % до попереднього періоду	Валовий державний борг, % до ВВП	Частка зовнішніх заощаджень у вимогах банків за кредитами, наданими в економіку України, %
Обсяг трансфертів з державного бюджету, % до ВВП	Індекс цін виробників, % до попереднього року	Рівень інфляції, % до грудня попереднього року	Зовнішній державний борг, % до ВВП	Обсяг кредитування банками реального сектора економіки, % ВВП
Покриття дефіциту зведеного бюджету за рахунок зовнішніх заощаджень, %	Рівень середньої процентної ставки кредитів відносно інфляції, %	Відношення офіційного курсу гривні до паритету її купівельної спроможності, %	Профіцит / дефіцит держбюджету, % до ВВП	Частка довгострокових кредитів у загальному обсязі кредитів, наданих комерційними банками, %
Норматив бюджетної забезпеченості, %	Швидкість обігу грошей (M2 / ВВП), кількість обортів	Динаміка реального ефективного обмінного курсу, %	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного приросту ВВП, %	Частка кредитів в іноземній валюті в загальному обсязі кредитів, наданих в економіку України, %
Диференціація бюджетних видатків на одну особу між регіонами України, %	Рівень монетизації (M3 / ВВП), %	Офіційні резервні активи України, місяців імпорту	Відношення відсоткових платежів з обслуговування зовнішнього боргу до річного експорту товарів і послуг, %	Рівень покриття довгострокових кредитів довгостроковими депозитами, %

Джерело: складено за: [7]

Оцінка рівня стійкості економіки України з використанням індикаторів економічної безпеки *

№	Показники	Траншичне значення	Порогове значення	Оптимальне значення	2007		2008		2009		2010		2011		2012	
					Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості		
1.	Валове нагромадження основного капіталу, % до ВВП	15-50	25-50	30-40	27,5	0,7857	26,4	0,7543	18,3	0,5229	18,1	0,5171	18,6	0,5371	18,8	0,5372
2.	Відношення обсягів ІОК до ВВП, %	5-50	7-40	20-25	26,2	0,8356	24,6	0,9067	16,6	0,7378	15,8	0,7022	14,9	0,8044	...	-
3.	Частка у пром. виробництві переробної промисловості, %	50-100	70-95	80-85	73,9	0,8958	72,9	0,8836	69,4	0,8412	68,6	0,8315	65,2	0,8412	63,6	0,7663
4.	Частка кредитів в переробну промисловість до заг. обсягу кредитів в економіці, %	10	20	30	13,3	0,4434	9,2	0,3067	22,7	0,7567	24,3	0,8100	25,6	0,8534	20,8	0,6934
5.	Частка у пром. виробництві машинобудування, %	10-40	20-35	25-30	13,7	0,4982	13,3	0,4837	10,6	0,3855	9,3	0,3382	10,0	0,3637	10,2	0,3709
6.	Частка ПІІ у загальному обсязі інвестицій, %	4-50	20-30	25	18,0	0,7200	11,8	0,4720	17,9	0,7160	24,2	0,800	21,5	0,5600	18,0	0,7200
7.	Приплив ПІІ, % до ВВП	1-15	2-10	5-7	6,5	0,9167	5,4	0,900	4,0	0,6667	5,1	0,8500	4,2	0,7167	3,7	0,6167
8.	Рівень інфляції (до грудня попереднього року), %	95-120	100-107	103-105	116,6	0,8788	122,3	0,8240	112,3	0,9202	109,1	0,9510	104,6	0,9942	99,8	0,9597
9.	Вартість банківських кредитів, % річних		≤ 10		13,5	0,650	16,0	0,4000	18,3	0,270	14,6	0,540	14,3	0,570	15,5	0,4500
10.	Рівень середньої процентної ставки кредитів відносно інфляції, %	1-30	2-10	3-5	-3,1	0,0	-6,3	0,0	6,0	0,500	5,5	0,625	9,7	0,4250	15,7	0,0
11.	Частка іноземного капіталу в заг. обсязі банківських кредитів, %	10-50	20-40	25-30	36,6	0,6691	28,3	0,9709	33,2	0,7927	30,5	0,8909	...	-	...	-
12.	Відношення загального обсягу державного боргу до ВВП, %	5-70	10-60	15-40	16,1	0,5855	13,8	0,5018	23,2	0,8436	29,9	0,9127	27,4	0,9855	28,3	0,9709
13.	Відношення обсягу валового зовнішнього боргу до ВВП, %	0-30	5-25	7-20	56,0	0,0	55,9	0,0	88,3	0,0	86,0	0,0	77,3	0,0	76,6	0,0
14.	Відношення % з обслуговування зовн. Держ. боргу до річного експорту товарів і послуг, %	1-20	3-12	5-7	2,75	0,4584	2,91	0,4850	2,34	0,3900	10,16	0,3067	7,57	0,7384	8,45	0,5917
15.	Доходність ОВДП, %	1-15	2-7	3-4	6,71	0,9586	11,86	0,3058	12,21	0,2572	10,39	0,5200	9,17	0,6900	12,94	0,1515

№	Показники	Граничне значення	Порогове значення	Оптимальне значення	2007		2008		2009		2010		2011		2012	
					Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості	Фактичне значення	Індекс стійкості
16.	Частка сировинного та низького ступеня переробки експорту у заг. обсязі експорту товарів, %	0-100	1-70	20-40	74,6	0,1350	75,8	0,1050	76,4	0,090	75,4	0,1150	74,7	0,1325	76,6	0,0850
17.	Частка високотехнологічного експорту в загальному обсязі експорту товарів, %	...	≥ 18	...	0,8	0,0445	0,5	0,0278	0,9	0,0500	0,6	0,0334	0,8	0,0445	1,7	0,0945
18.	Частка імпорту палива з однієї країни у загальному обсязі його імпорту, % в т. ч.: нафти та нафтопродуктів сирих	10-50	15-30	20-25	100,0	0,0	93,6	0,0	87,0	0,0	75,2	0,0	80,5	0,0	55,8	0,0
19.	природного газу	10-50	15-30	20-25	72,0	0,0	59,4	0,0	55,1	0,0	100	0,0	88,0	0,0	99,9	0,0
20.	Коефіцієнт покриття імпорту експортом, %	0-3	0,5-2	1-1,2	0,83	0,7545	0,81	0,7364	0,90	0,8182	0,86	0,7818	0,90	0,7545	0,86	0,7819
21.	Валові міжнародні резерви України, місяці імпорту	0,5-15	3-12	6-10	3,9	0,4875	6,7	0,8375	4,3	0,538	4,2	0,525	3,6	0,450	2,8	0,3500
22.	Індекс зміни офіційного курсу гривні до долара США до попереднього року, %	90-115	97,5-106	100-102,5	100,0	0,9877	152,5	0,4938	103,7	0,9758	99,7	0,9847	100,4	0,9916	100,4	0,9916
23.	Відношення обсягу експорту до ВВП, %	10-60	30-50	40-49	44,8	0,9933	47,1	0,9416	46,3	0,9596	50,8	0,8585	54,4	0,7776	50,9	0,8562
24.	Відношення обсягу імпорту до ВВП, %	10-60	30-50	40-49	50,6	0,8629	55,0	0,7640	48,0	0,9213	53,7	0,7933	60,6	0,6382	59,3	0,6675
	Узагальнюючий індекс стійкості економіки					0,5651		0,5042		0,5398		0,5704		0,5606		0,4844

Джерело: складено за: [7;8]

*Індекс стійкості розраховується за формулою:

і набуває значень від 0 – абсолютна нестійкість до 1 – абсолютна стійкість.

Оптимальне значення –	відхилення фактичного від оптимального
	оптимальне значення

Оцінювання відносного рівня стійкості здійснено на основі порівняння показників економіки України з країнами світового господарства, зокрема ЄС-15, новими членами ЄС, СНД, які характеризують стабільність макроекономічної динаміки, під впливом негативних зовнішніх чинників. В якості

показників, за якими проведено порівняння, такі: стан державного бюджету (дефіцит / профіцит, % ВВП), рівень національних заощаджень (% ВВП), динаміка споживчих цін (%), валовий борг сектора державного управління (% ВВП) (табл.4).

Таблиця 4

Динаміка показників макроекономічної стабільності окремих країн світу

Показники Країни	Дефіцит (-) /профіцит державного бюджету, % ВВП				Рівень національних заощаджень, % ВВП				Зростання споживчих цін ¹ , %				Валовий борг сектора державного управління, % ВВП			
	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012
Україна	-1,3	-1,5	-11,4	-4,6	18,8	20,4	15,6	10,1	12,8	25,2	15,9	0,6	13,4	19,9	31,3	37,4
Нормування даних за семибальною шкалою оцінювання																
Нормовані макропоказники України	3,04	4,09	1,72	2,49	3,06	3,67	2,68	2,55	3,46	2,13	4,67	7,00	6,59	6,39	6,14	6,06
Країни ЄС-15																
Австрія	-0,8	-0,4	-3,0	-2,5	25,0	26,9	24,1	24,8	2,2	3,2	0,4	2,6	61,3	65,7	70,3	73,7
Бельгія	-0,1	-1,2	-4,8	-4,0	23,3	25,0	21,2	20,8	1,8	4,5	-0,2	2,6	88,3	93,2	101,0	99,6
Великобританія	-3,0	-5,4	-7,8	-8,3	13,6	15,1	12,6	10,8	2,3	3,6	2,2	2,8	43,0	51,9	68,2	90,3
Німеччина	0,0	-0,1	-1,1	0,2	23,8	25,7	22,1	24,2	2,3	2,8	0,1	2,1	63,2	67,2	72,5	82,0
Греція	-2,7	-3,7	-13,1	-6,4	12,0	6,4	6,9	10,7	3,0	4,2	1,4	1,0	102,4	101,1	119,0	158,5
Данія	4,5	3,0	0,0	-4,4	24,7	24,5	21,7	22,6	1,7	3,4	1,3	2,4	31,8	40,1	51,8	0,1
Ірландія	0,5	-6,4	-10,0	-7,7	20,3	16,9	10,9	15,0	3,0	3,1	-1,7	1,9	29,9	47,5	70,3	117,1
Іспанія	2,2	-3,8	-8,4	-10,3	21,2	21,4	19,8	18,6	2,8	4,1	-0,3	2,4	42,6	46,8	62,6	84,1
Італія	-1,9	-2,7	-3,9	-3,0	19,3	18,0	15,7	17,1	2,0	3,5	0,8	2,4	104,0	105,8	115,8	127,0
Нідерланди	0,6	0,8	-4,5	-4,1	26,3	28,2	23,6	25,5	1,6	2,2	1,0	2,8	51,4	64,6	68,6	71,7
Люксембург	1,1	1,4	-0,7	-1,9	29,0	26,8	11,8	27,5	2,3	3,4	0,8	2,9	11,3	12,7	18,2	21,1
Португалія	-3,0	-2,6	-7,8	-4,9	12,3	10,0	8,8	13,8	2,4	2,6	-0,9	2,8	71,8	75,3	87,0	123,0
Фінляндія	5,3	4,1	-0,1	-1,7	28,6	24,6	18,1	17,7	1,6	3,9	1,6	3,2	41,0	40,6	52,6	53,3
Франція	-2,4	-3,4	-4,9	-4,6	20,4	20,8	16,7	17,6	1,6	3,2	0,1	2,0	64,0	67,3	77,4	90,3
Швеція	3,2	2,5	-0,6	-0,4	26,7	28,1	24,0	25,7	1,7	3,3	2,2	0,9	46,9	47,4	51,8	38,0
Краще значення по групі ЄС-15	5,3	4,1	0,0	0,2	29,0	28,1	24,1	27,5	1,6-2,8	2,2-2,9	0,8-2,2	0,9-2,9	11,3	12,7	18,2	21,1
Середнє значення по групі ЄС-15	0,23	-11,9	-4,71	-4,3	21,77	21,23	17,2	19,49	2,15	3,4	0,58	2,32	6,86	1,81	72,47	85,32
Гірше значення по групі ЄС-15	-3,0	-6,4	-13,1	-10,3	12,0	6,4	6,9	10,7	3,0	4,5	-0,9	3,2	104,0	105,8	119,0	158,5
Нормування даних за семибальною шкалою оцінювання																
Краще значення по ЄС-15 (еталон)	3,62	4,54	3,70	2,99	3,88	4,29	3,64	4,01	7,00	7,00	7,00	7,00	6,65	6,61	6,50	6,47
Розрив з відповідним знач-ям України	0,58	0,45	1,98	0,50	0,82	0,62	0,95	1,46	3,54	4,87	2,33	0,0	0,06	0,22	0,36	0,41
Середнє значення по ЄС-15	3,18	4,11	2,89	2,52	3,30	3,73	2,86	3,34	7,0	6,87	6,93	7,00	5,25	5,11	5,0	4,85
Розрив з відповідним знач-ям України	0,14	0,02	1,17	0,03	0,24	0,06	0,18	0,79	3,54	4,74	2,26	0,0	-1,34	-1,28	-1,14	-1,21
Гірше значення по ЄС-15	2,89	3,69	1,42	1,89	2,51	2,52	1,71	2,6	6,96	6,63	6,75	6,48	3,81	3,77	3,72	3,00
Розрив з відповідним знач-ям України	-0,15	-0,4	-0,3	-0,60	-0,55	-1,15	-0,97	0,05	3,5	4,5	2,08	-0,52	-2,78	-2,62	-2,42	-3,07

Показники Країни	Дефіцит (-) /профіцит держаного бюджету, % ВВП				Рівень національних заощаджень, % ВВП				Зростання споживчих цін,%				Валовий борг сектору державного управління, % ВВП			
	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012	2007	2008	2009	2012
Країни-нові члени ЄС																
Угорщина	-5,5	-3,3	-4,0	-2,5	16,2	13,1	21,3	20,4	7,9	6,1	4,2	5,7	72,2	76,5	84,3	79,0
Кіпр	1,4	1,0	-5,5	-5,6	12,2	11,1	8,7	8,6	2,2	4,4	0,2	3,1	59,8	49,1	56,2	86,2
Латвія	0,0	-4,0	-8,9	0,1	13,6	12,9	30,2	24,2	10,1	15,3	3,3	2,3	9,7	19,5	36,1	36,4
Литва	-1,2	-3,2	-8,9	-3,0	15,8	14,7	15,9	16,2	5,8	11,1	4,2	3,2	17,3	15,6	29,3	39,6
Мальта	-2,7	-4,1	-3,1	-3,0	13,0	12,8	6,9	12,7	0,7	4,7	1,8	3,2	62,6	64,1	69,1	72,5
Польща	-2,0	-3,9	-7,1	-3,5	20,0	19,3	17,6	17,5	2,5	4,2	3,5	3,7	45,2	54,1	51,0	55,2
Словаччина	-2,2	-2,2	-4,9	-4,9	21,9	22,2	17,4	21,9	2,8	3,9	0,9	3,7	29,4	30,3	35,7	52,3
Словенія	-0,1	-0,3	-4,9	-3,2	26,6	24,9	22,4	19,3	3,6	5,7	0,8	2,6	24,1	29,6	35,9	52,6
Чехія	-1,6	-1,5	-5,9	-5,0	24,5	23,3	18,6	21,6	2,8	6,3	1,0	3,3	33,4	34,8	42,1	43,1
Естонія	2,8	-3,0	-1,7	-0,2	19,9	20,6	24,1	26,4	6,6	10,4	-0,1	4,2	2,9	4,8	7,2	8,5
Болгарія	3,5	3,0	-3,9	-0,5	15,2	15,0	17,6	23,2	7,6	12,0	2,5	2,4	20,8	19,6	14,8	18,5
Румунія	-2,5	-4,9	-8,3	-2,5	13,8	19,0	20,6	23,2	4,8	7,8	5,6	3,3	12,5	21,6	23,7	37,0
Краще значення по гр.«Нові члени ЄС»	3,5	3,0	-1,7	0,1	26,6	24,9	30,2	26,4	0,7	3,9	0,8	2,3- 2,6	2,9	4,8	7,2	8,5
Середнє значення по гр.«Нові члени ЄС»	-0,84	-2,2	-5,59	-2,82	17,73	18,16	18,44	19,6	4,78	7,65	2,34	3,39	26,48	34,97	40,45	48,41
Гірше значення по гр.«Нові члени ЄС»	-5,5	-4,9	-8,9	-5,6	12,2	11,1	6,9	8,6	10,1	15,3	5,6	5,7	72,2	76,5	84,3	86,2
Нормування даних за семібальною шкалою оцінювання																
Краще значення по гр.«Нові члени ЄС»	3,46	4,45	3,41	2,98	3,69	4,03	4,32	3,92	7,0	6,78	7,0	6,63	6,91	6,86	6,80	6,79
Розрив з відповідним значенням України	0,06	0,36	1,69	0,49	0,63	0,36	1,64	1,37	3,54	4,65	2,33	-0,37	0,32	0,47	0,66	0,73
Середнє значення по гр.«Нові члени ЄС»	3,08	4,03	2,73	2,67	2,97	3,48	3,0	3,35	6,22	5,97	6,89	6,44	6,19	5,93	5,88	5,78
Розрив з відповідним значенням України	0,04	-0,06	1,01	0,18	-0,09	-0,19	0,32	0,80	2,76	3,84	2,22	-0,56	-0,4	-0,46	-0,26	-0,28
Гірше значення по гр.«Нові члени ЄС»	2,68	3,81	2,15	2,38	2,52	2,91	1,71	2,43	4,43	4,31	6,51	5,98	4,78	4,66	4,68	4,83
Розрив з відповідним значенням України	-0,36	-0,28	0,43	-0,11	-0,54	-0,76	-0,97	-0,12	0,97	2,18	1,84	-1,02	-1,81	-1,73	-1,46	-1,23
Країни СНД																
Азербайджан	2,4	25,5	9,4	3,1	59,9	61,3	35,6	43,2	16,6	20,8	1,5	1,1	9,4	9,7	9,9	11,6
Вірменія	-2,9	-1,4	-7,7	-1,5	28,3	25,8	23,8	17,3	4,4	9,0	3,4	2,5	20,0	15,8	40,1	39,5
Казахстан	0,0	1,1	-2,0	4,7	25,9	39,4	28,9	27,3	10,8	17,2	7,3	5,1	10,7	6,8	8,5	12,3
Грузія	-4,7	-6,4	-9,4	-0,8	13,1	7,7	12,3	14,9	9,2	10,4	1,7	-0,9	23,4	20,7	...	32,7
Молдова	-0,3	...	-6,8	-2,1	22,4	...	15,6	14,0	12,6	...	0,0	4,7	28,4	...	30,0	23,8
Таджикистан	-6,0	-6,1	-8,5	...	3,9	-3,2	16,1	...	12,2	20,4	6,5	...	34,3	29,1	41,0	...
Киргизстан	-0,4	0,6	-3,8	-5,8	-2,9	10,8	18,6	14,0	10,2	24,5	6,8	2,8	56,4	49,2	54,8	48,9
Російська Федерація	5,1	5,2	-6,2	0,4	30,6	32,3	21,9	28,5	9,0	14,1	11,7	5,1	9,5	6,7	8,5	10,9
Краще значення по групі СНД	5,1	25,5	9,4	4,7	59,9	61,3	35,6	43,2	4,4	9,0	1,5	1,1- 2,8	9,4	6,7	8,5	10,9
Середнє значення по групі СНД	-0,9	2,13	-5,16	-0,83	22,2	24,65	20,93	21,16	10,98	17,7	6,09	2,63	22,83	19,74	28,01	27,14
Гірше значення по групі СНД	-6,0	-6,4	-11,4	-5,8	-2,9	-3,2	12,3	10,1	16,6	25,2	15,9	5,1	56,4	49,2	54,8	48,9
Нормування даних за семібальною шкалою оцінювання																
Краще значення по групі СНД (еталон)	3,61	6,27	5,34	3,45	6,38	7,0	4,93	5,33	6,47	5,67	7,0	7,0	6,71	6,80	6,77	6,73
Розрив з відповідним значенням України	0,57	2,18	3,62	0,96	3,32	3,33	2,25	2,78	3,01	3,54	2,33	0,0	0,12	0,41	0,63	0,67
Середнє значення по групі СНД	3,08	4,38	2,80	2,88	3,33	4,01	3,28	3,48	4,11	3,76	6,31	6,59	6,30	6,39	6,23	6,32
Розрив з відповідним значенням України	0,04	0,29	1,08	0,39	0,27	0,34	0,6	0,93	0,65	1,63	1,64	-0,41	-0,29	0,0	0,09	0,26
Гірше значення по групі СНД	2,63	3,69	1,72	2,36	1,30	1,74	2,31	2,55	2,11	2,13	4,67	6,1	5,27	5,50	5,49	5,77
Розрив з відповідним значенням України	-0,41	-0,4	0,0	-0,13	-1,76	-1,93	-0,37	0,00	-1,35	0,0	0,0	-0,9	-1,32	-0,89	-0,65	-0,29

Джерело: складено за: [9]

На основі використання динамічної моделі ідентифікації розривів макроекономічних показників визначено відносний рівень стійкості економіки України порівняно з різними групами країн: ЄС-15, нових членів ЄС, СНД. Це дозволило виявити, що глибина погіршення основних макроекономічних показників України у 2009 році під впливом кризових явищ глобального масштабу значно перевищила аналогічну тенденцію в інших країнах світу і, зокрема, в країнах СНД. У 2012 році Україна також продемонструвала погіршення відносних позицій за показниками макроекономічної

стабільності через збільшення дефіциту державного бюджету до 4,6% ВВП; зниження рівня національних заощаджень до 10,1% ВВП; зростання валового боргу сектору державного управління до 37,4% ВВП. Разом з тим, сумарне відхилення від докризового рівня виявилось позитивним завдяки оптимально низькому рівню інфляції. У підсумку динаміка показників макроекономічної стабільності України порівняно з докризовим періодом виглядає більш привабливо, ніж в середньому по групі країн ЄС-15 та країн-нових членів ЄС (табл. 5).

Таблиця 5

Зміна рейтингової позиції країни за показниками макроекономічної стабільності за 7-бальною шкалою оцінювання за період 2007–2012 рр.*

Країни	Показники	Дефіцит(-) / профіцит (+) державного бюджету, (балів)	Рівень національних заощаджень (балів)	Зростання споживчих цін, (балів)	Валовий борг сектору державного управління, (балів)	Сумарне відхилення макропоказників (балів)
Україна		-0,55	-0,51	3,54	-0,53	1,95
Середнє відхилення по групі СНД		-0,20	0,15	2,48	0,02	2,45
Середнє відхилення по групі ЄС-15		-0,66	0,04	0,0	-0,40	-1,02
Середнє відхилення по групі країн-нових членів ЄС		-0,41	0,38	0,22	-0,41	-0,22

* (+), (-) – означає відповідно покращення та погіршення позиції країни за означений період

Таким чином, слід констатувати, що під впливом дестабілізуючих чинників світової фінансової кризи та у посткризовий період погіршення макропоказників України є більш суттєвим, ніж в середньому по групі країн СНД та ЄС, що характеризує відносно нижчий рівень стійкості національної економіки. У порівнянні з піковим періодом кризи Україна покращила свої позиції за показниками: стан державного бюджету (дефіцит бюджету зменшився з 11,4 % ВВП до 4,6 % ВВП) та рівень інфляції (з 25,2% до оптимального рівня 0,6%). Наростання негативних тенденцій відбувається через стрімке зниження рівня національних заощаджень (з 18,8% до 10,1 % ВВП) та неухильне зростання валового боргу сектору державного управління (з 13,4 до 37,4 % ВВП) за означений період.

Висновки. Стійкість розвитку економіки визначається як її здатність до форму-

вання оптимальних макроекономічних пропорцій і підтримання їх у динаміці в допустимих з точки зору економічної безпеки межах та характеризує потенційну здатність економіки витримувати зміни параметрів зовнішнього середовища з мінімальними збитком або втратою функціональності.

Низький рівень стійкості економіки України та визначені негативні тенденції її динаміки провають нездатність системи протистояти негативним зовнішнім шокам, зокрема зумовленим поточною світовою фінансовою кризою, через відсутність фундаментальних передумов економічного зростання й орієнтацію на короточасні кон'юнктурні чинники.

Найбільш суттєвими чинниками макроекономічної дестабілізації в Україні залишаються – динаміка і обсяг зовнішнього боргу, дефіцит бюджету, рівень нагромаджених національних заощаджень, динаміка

і структура іноземного капіталу, відсутність товарної і географічної диверсифікованості експортно-імпорتنих потоків, неефективна технологічно-галузева структура національної економіки.

Це зумовлює необхідність цілеспрямованих заходів держави на формування моделі стійкого конкурентоспроможного розвитку. Останній передбачає утримання та покращення певних позицій країни в світогосподарській стратифікації при одночасному збалансуванні макроекономічних відтворювальних пропорцій, при яких створюються найбільш сприятливі умови для розвитку. Реалізація принципів стійкої конкурентоспроможності сприяє стабільному зростанню економіки, підвищенню рівня її конкурентоспроможності в умовах негативних зовнішніх шоків.

Запропонований методичний підхід до визначення рівня стійкості економіки з використанням порогових значень індикаторів економічної безпеки дозволяє здійснювати оцінювання та моніторинг ризиків функціонування національної економіки, попереджувати несприятливі й загрозливі тенденції економічного розвитку і, таким чином, підвищувати її стійкість до внутрішніх і зовнішніх шоків. Застосування методики ідентифікації розривів дозволяє визначати відносний рівень стійкості економіки України порівняно з іншими країнами. На основі запропонованих методик оцінювання стійкості визначено, що глибина погіршення основних макроекономічних показників України під впливом кризових явищ глоба-

льного масштабу значно перевищила аналогічну тенденцію в інших країнах світу і, зокрема, в країнах СНД, що свідчить про відносно нижчий рівень стійкості національної економіки.

Література

1. Бачурин А. Основные условия устойчивости экономики / А. Бачурин // Экономист.– 1998.– № 11.– С.34–42.
2. Бабич Д. В. Механізм державного регулювання економіки. / Д. В. Бабич // Вісник ХДУ. Серія Економічна: Проблеми регулювання ринкових відносин в Україні. – Харків : Основа. – 1997.– № 401. – С.26–31.
3. Борщук Є. М. Ринкові механізми економіки стійкого розвитку / Є. М. Борщук // Регіональна економіка. – 2007. – № 1. – С.62–71.
4. Новая постиндустриальная волна на Западе. Антология / Под ред. Иноземцева В. Л. – М. : Academia, 1999. – 640 с.
5. Павловський М. Стійкість економічної системи – необхідна умова стратегії економічного і соціального розвитку України / М. Павловський // Україна на порозі XXI століття: уроки реформ та стратегія розвитку. – Київ : НТУУ КПІ, 2001. – 340 с.
6. Портер М. Международная конкуренция: Пер. с англ./ Под ред. и с предисловием В. Д. Щетинина. – М. : Межд. отн., 1993.– 896 с.
7. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України Міністерства економіки України від 02.03.2007, № 60 [Електронний ресурс] / Департамент економічної стратегії Міністерства економіки України.
8. Платіжний баланс і зовнішній борг України за 2012 рік // Щоквартальне аналітично-статистичне видання НБУ. – К. : НБУ, 2013. – 121 с.
9. The Global Competitiveness Reports 2008–2013. World Economic Forum. [Електронний ресурс] – Режим доступу: www.weforum.org

Разработаны методические подходы к определению уровня устойчивости национальной экономики на основе сравнения фактических и оптимальных с точки зрения уязвимости к внешним шокам параметров функционирования ее сфер и сравнения динамики макроекономических показателей со странами мирового хозяйства, в частности ЕС-15 новыми членами ЕС, СНГ. Осуществлена количественная оценка динамики устойчивости национальной экономики под влиянием негативных внешних факторов. На основе статистического анализа показателей-индикаторов функционирования макроекономической, производственной, инвестиционной, научно-технологической, внешнеэкономической, энергетической и финансовой сфер определены риски развития экономики Украины. Обоснованы основные направления государственной политики повышения устойчивости национальной экономики.

Ключевые слова: устойчивость экономики, устойчивая конкурентоспособность, устойчивое конкурентоспособное развитие, абсолютный уровень устойчивости экономики, относительный уровень устойчивости экономики.

The methodological approaches to determination of the level of national economy sustainabil-

ity are developed. These approaches are designed on the basis of comparison of actual and optimal functioning parameters of national economy in terms of vulnerability to external shocks. The comparison of dynamics of macroeconomic indicators of Ukraine and the global economy, including the EU-15, new member states of EU and CIS countries is made. The quantitative analysis of the national economy sustainability dynamics under the negative external factors is conducted. Based on statistical analysis of national economy performance the risks of Ukraine development are identified in the context of macroeconomic, industrial, investment, science, technology, foreign trade, energy and financial sectors. The basic trends of the state policy to increase the sustainability of the national economy are identified.

Keywords: the economy sustainability, sustainable competitiveness, sustainable competitive development, the absolute level of economic sustainability, the relative level of economic sustainability.

Рекомендовано до друку д. е. н., проф. Пилипенко Ю. І.

Надійшла до редакції 20.09.13.